

Hamse

Bir yazarın beş kitabını içine alan eser topluluğu hamse adıyla anılır. Hamse terimi genel olarak bir yazarın beş mesnevisinden oluşan “mesnevi külliyyatı” anlamında kullanılmış olmakla birlikte edebiyatımızda beş mensur esere de hamse denildiği olmuştur. Öte yandan bir şairin dört mesnevisi ile divanını içeren külliyyata da hamse denmiştir. Bu terim Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. Orada bu geleneği başlatan 12. yy.ın büyük mesnevi şairi Nizami’dir. Nizami’nin hamsesi “Penc-genc (Beş Hazine) adıyla anılır. Bir şair için hamse sahibi olmak sanat hayatında varılacak en büyük amaçtır. Türk edebiyatında hamse sahibi olan ve beş mesnevisi elde bulunan şairler Ali Şir Nevai, Hamdullah Hamdi (Yusuf u Züleyha*), Taşlıcalı Yahya, Ahmed-i Rıdvân, Nevizade Atai, Lamii’dır.

Münşeât Mecmuaları

Mektuplarla çeşitli konularda yazılmış mensur yazıların toplandığı mecmualardır. Bu mecmualarda resmî yazılar, resmî mektuplar, çeşitli makamlarda bulunan devlet görevlileri

için yazılacak yazıların başlıkları, hatimeleri, bu yazılara uygun düşecek cümleler vb. örneklere yer verildiği gibi yalnız bir şairin mektuplarının toplandığı da görülür. Tanınmış şairlerin birçoğunun divanlarından başka münşeâtleri de vardır. Şairin özel hayatına, karakterine, tanıştığı veya lütfunu gördüğü kişilerle olan ilişkiler üzerine belki başka kaynaklarda bulunmayacak bilgiler bu mecmualarda bulunur. Bu bakımdan Türk edebiyatı tarihi için çok önemli bir kaynak değeri taşırlar.

EDEBİYAT TARİHİNİN BAŞLICA KAYNAKLARI

1) Tezkireler

Tezkire bir edebiyat terimi olarak şair, hattat, vezir, şeyh, evliya vb. gibi çeşitli mesleklerden ünlü kişilerin biyografilerinin bir araya toplandığı eserlere verilen addır. Dolayısıyla tezkiretü'ş-şuara, tezkiretü'l-evliya, tezkiretü'l-hattatin gibi adlandırmaların yanı sıra kapsadığı kişilere göre farklı adlandırmalarla da bilinirler.

Şair biyografilerini içeren tezkirelere tezkire-i şuara veya tezkiretü'ş-şuara denir. Şairlerin adları ya da mahlaslarına göre alfabe sırasına göre düzenlenen bu eserlerde genel

olarak kişilerin kısa biyografisi resmî görevleri ve bu görevlerde katettikleri aşamalar, edebî kişilikleri ve eserleri hakkında bilgiler ile şiirlerinden örneklere yer verilir. Ancak her zaman bu bilgilere bütünüyle yer verilmeyebilir. Çoğu zaman şairlerin doğum ve ölüm tarihleri ile yerleri hakkında tam ve açık bilgi verilmez. Hatta doğum tarihleri hemen hemen yoktur, ölüm tarihleri ise eksiktir. Şairlerin eserleri hakkında verilen bilgilerin yetersizliği de tezkirelerin en eksik yönüdür. Genellikle münşiyane (sanatlı, süslü) bir üslupla yazılan tezkirelerde üslup kaygısı ile gerçek bilgiler ihmal edilmiştir. Şairler hakkındaki yargılar basmakalıptır. Övgü ve yergiler abartılıdır. Dolayısıyla kişilerin gerçek portreleri ve nitelikleri açıkça gösterilmemiştir. Bu nedenle edebiyat tarihi açısından objektif bir nitelik taşımazlar. Bununla birlikte kimi tezkirelerde kişileri tasvir eden satırlar arasında yer alan bazı ifadeler, fıkralar ve anekdotlar şair veya şairin yaşadığı devrin toplum yapısı hakkında önemli bilgiler verir. Dolayısıyla tezkirelerin en özgün yönü budur. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki tezkireler genel olarak bu niteliklere sahip olmakla birlikte hepsi aynı önem ve değer de değildir. Yazdıkları dönem içinde değerlendirildiklerinde bugünkü edebiyat tarihlerinin yerini tutan bu eserler son derece önemli eserlerdir.

Türk edebiyatında ilk tezkire 15. yy.da Ali Şir Nevai'nin Orta Asya'da Çağatay lehçesi ile yazdığı Mecalisü'n-Nefais (1501)'dir. Batı Türkçesi ile Anadolu sahasında yazılan ilk

tezkire ise Sehi Beg'in Heřt Behiřt adlı eseridir. 19. yy.da Fatin Davud tarafından yazılan Hatimetü'l-eşar ile tezkire devri kapanmıştır. Bu tarihten sonra bu yolda birkaç eser daha yazılmıştır. Yüzyıllara göre şuara tezkireleri ve yazarları şunlardır: